

23. SIVISTYKSEN VOIMALLA SATA VUOTTA – ETEENPÄIN

Työväen Sivistysliiton toiminta on luonnollisesti jatkunut vähintään entisellä laajuudellaan ja vaikuttavuudellaan sadan vuoden virstanpylvään jälkeenkin. Ensimmäistä satavuotistaivalta voi tiivistää ja arvioida hyvin monella tavalla.

Pelkästään pinnallisesti, esimerkiksi pöytäkirjamerkintöjä ja ensimmäistä toimintakertomusta katsoen, lähtökohta näyttäisi olleen perin vaatimaton: liiton perusti arkisena maanantaina, syyskuun ensimmäisenä päivänä vuonna 1919 maan pääkaupungissa viisi miestä, jotka edustivat kokouksessa kolmea työväenjärjestöä. Neljännen perustajan edustus puuttui paikalta. Kuten kaikesta edellä kuvatusta voi ymmärtää, lähtökohtatilanne ei ollut todellisuudessa lainkaan noin yksinkertainen tai pienimuotoinen, eivätkä myöskään saavutukset ole olleet seuranneen sadan vuoden ajalta millään mittarilla laskettuna vähäisiä tai vaatimattomia.

Uudenlaisen yhteisen sivistysjärjestön tarve oli työväenliikkeessä havaittu jo paljon aikaisemmin. Sille ei kuitenkaan ollut riittäviä edellytyksiä, ei ainakaan niin laaja-alaisena tai sellaisena kuin minä se sitten toteutui. Liiton henkinen toimintalinja – valistusta yhteiskunnallisista oloista, sivistystyötä kiihkeän poliittisen agitaation sijasta, kasvatusta yhteiskuntaa kehittävään ja muuttavaan toimintaan, itseopiskelua, rauhantahtoinen rakentava henki kaikessa toiminnassa – ei olisi kokonaisuudessaan istunut ihan ongelmitta vanhan sosialidemokraattisen työväenliikkeen kautskyläiseen toiminta-ajatuksen. Siinäähän oli eräänlaisena pohjavirtana odotus yhteiskunnallisen vallan kumouksesta, kuin luonnonlaeista seuraavana vääjäämättömytenä.

Oikealla hetkellä

Sivistysliiton perustamisen taustalla oli monia ajallisesti ja asiallisesti pitkiä kehityskulkuja, joista sitten yksi, kevättalven 1918 verinen sisällissota, oli väkivaltaisuudessaan käytännössä ratkaisevana sysäyksenä, perustamiseen voimakkaasti kannustaneena tekijänä. Sellainen kauheus ei saanut enää toistua. Lisäksi tarvittiin yksi vaikuttava henkilö oikeaan aikaan oikeassa paikassa: professori Väinö Voionmaa. Hän oli itse valmistautunut monellakin tavalla asiaan henkisesti, vaikkei voinut sitä edeltäneinä vuosina ja vuosikymmeninä itse tietääkään. Hänelle löytyi sopivasti vielä avuksi muutamia asialle suopeita henkilöitä. Aivan tyhjän päälle ei tarvinnut rakentaa, sillä opintokerhotoiminnastakin oli jo suomalaisia esimerkkejä.

Jotain aivan uutta ja merkityksellistä saatiin aikaan. Liikkeelle päästiin neljän järjestön yhteisvoimin heti alkusyksyn 1919 kuluessa. Neljä on pieni numero, mutta tässä tapauksessa noiden neljän järjestön todellinen merkitys ja laaja-alainen voima selittyi niiden henkilöjäsenten määrällä. Kuoleman kentiltä nousseen työväenliikkeen uuden alun sarastuksessa niissä oli jo runsaat 210 000 henkilöjäsentä, päällekkäisyydet toki mukaan lukien. Ja pian määrät kasvoivat. Ennen sotavuosia TSL:n jäsenjärjestöjä oli 27, ja niissä oli henkilöjäseniä lähes 600 000.

Sivistysliiton tarpeellisuus ja merkitys näkyi heti alkutoimien jälkeen. Jo 1920-luvun alkuvuosina opintokerhojen lukumäärä kohosi yli kahden sadan ja kerholaisten määrä kasvoi kolmeen tuhanteen. Luentotilaisuuksiakin oli pian pitkälti toista sataa ja kuulijoita yli 30 000 vuodessa. Kirjallisuuden välitys alkoi, kirjeopisto sai alkunsa ja paikallisia sivistysjärjestöjä muodostettiin.

Hyvin monien suomalaisten koulutie oli siihen mennessä katkennut kesken jääneeseen kiertokouluun tai kansakoulun muutamaan luokkaan, eivätkä ovet avautuneet ylempiin oppilaitoksiin. Vuoden 1921 oppivelvollisuuslaki alkoi vaikuttaa vasta myöhemmin. On lisäksi huomattava, että Sivistysliiton valistus-, sivistys- ja koulutustoiminta oli sisällöltään verrattomasti laajempaa ja syvällisempää kuin vain opillisten perustietojen jakamista. Työhön olivat toisaalta kannustamassa myös työväestön omat tiedonhankintapyrkimykset, järjestötoiminnan ja kunnalliselämän uudet tarpeet sekä ajan yleinen sivistysinnostus.

Aimo Halila on sattuvasti todennut, että 1920-luku oli työväestölle tietyllä tavalla samaa kuin talonpojille oli ollut 1890-luku, jolloin he saivat nuorisoseuransa ja kansanopistonsa.¹ TSL:n lisäksi itsenäisen Suomen ensimmäisellä vuosikymmenellä saivat alkunsa Työväen Urheiluliitto, Suomen Työväen Musiikkiliitto, Työväen Näyttämöiden Liitto ja esimerkiksi Työväen esperantoliitto. Kaiken kaikkiaan hajonneita työväenjärjestöjä rakennettiin uudelleen, uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa. Voimia koottiin. Työväenliikkeen raittiustyökin organisoitiin uuteen muotoon.

TSL:n aloitteesta perustettiin vuonna 1924 Työväen Akatemia. Koulutus- ja sivistystoiminta nostettiin entistä tärkeämpään asemaan edistysmielisen osuuskauppaliikkeen keskuudessa ja se sai jalansijaa myös hiljalleen voimistuvan ammattiyhdistysliikkeen parissa.

TSL ei ollut yksin, vaan se oli alusta alkaen yksi kansansivistysjärjestö muutamien muiden vastaavanlaisten joukossa. Se teki uranuurtajan työtä, sillä se oli ensimmäinen maankattava työväestön sivistystyöhön erikoistunut järjestö Suomessa. Liiton rakennustyössä saatiin heti alussa hyvää käytännön apua Ruotsista hieman vanhemmalta veljesjärjestöltä (Arbetarnas Bildningsförbund, ABF).

Väinö Voionmaan mukaan sivistystyö ei ollut liitolle mikään itseisarvo: ”Työväen sivistystyössä keskitytään erityisesti yhteiskunnan muuttamisessa tarvittavien tietojen ja taitojen kehittämiseen ja korostetaan, että tiedot saavat todellisen merkityksensä vasta johtaessaan käytännölliseen toimintaan ihanteiden pohjalta.” Sakari Kiuru on muistuttanut, että linjanveto tuli sittemmin näkymään myös TSL:n ensimmäisissä Tienviitoissa vuonna 1970.²

Valtiovalta ryhtyi tukemaan vapaata kansansivistystyötä uudella tavalla. Se nähtiin hyödylliseksi yhteiskunnan kokonaisuuden näkökulmasta. Yhtenä järjestönä muiden joukossa TSL toimi myös

¹ Halila s 271.

² Kiuru 1973 s 217.

sivistystyön yleisten edellytysten parantamiseksi. Liiton edustajat osallistuivat ensimmäisistä toimintavuosista alkaen lukuisiin neuvotteluihin, komiteoihin ja työryhmiin, joissa työskenneltiin lainsäädännön kehittämiseksi, määrärahojen lisäämiseksi ja niiden jaon tasapuolistamiseksi. TSL antoi näin oman panoksensa koko kansakunnan henkisellem kasvulle.

Sivistystyö ja reformismi

TSL:n toiminnan varhainen kokonaisuus voidaan hyvin karkein vedoin jakaa kahteen osaan. Toisaalla oli se opiskelu- ja opintokerhotyö, joka antoi mukana olleille välitöntä tietoa, mahdollisti henkistä kasvua, tarjosi virikkeitä ja aineksia oman maailmankuvan jäsentämiseen sekä muutoksen mahdollisuuksien hahmottamiseen. R. H. Oittisen mukaan keskeistä oli, että ”työläiset saadaan itse omakohtaiseen toimintaan tietojensa kartuttamiseksi ja harkintakykynsä lisäämiseksi”.³ Henkisesti avartava sivistystyö opetti punnitsemaan asioita, harkitsemaan monipuolisesti, kasvamaan irti lyhyiden iskulauseiden mustavalkoisesta maailmasta.

Toisaalla olivat TSL:n toiminnan välilliset seuraukset. Työläisten sivistäminen, kouluttaminen ja yhteiskunnallisten taitojen opettaminen teki heistä terveellä tavalla itsetietoisia kansalaisia, suomalaisia, jotka olivat valmiita ja osavia kantamaan yhteistä vastuuta niin omissa järjestöissään ja kunnalliselämässä kuin koko yhteiskunnassakin.

Taustalla oli lisäksi olennaisena seikkana Väinö Voionmaan omaksuma näkemys siitä, ettei TSL saanut eristäytyä, kääpetyä sisäänpäin omaan opintotoimintaansa, vaan sen oli oltava yhteistyössä muiden kansansivistysjärjestöjen kanssa. Kolikon toisena puolena oli vaatimus, että työväen sivistystyöllä piti olla tasaveroinen asema maan kansansivistystyössä. Liitto pääsikin vaikuttamaan myös sivistystyön yleisten ehtojen kehittämiseen.

Voionmaan elämäkerran kirjoittaja Aimo Halila on tiivistänyt, että TSL ”kasvatti vastuuntuntoisia, yhteiskunnallisiin kysymyksiin tieteenomaisesti paneutuvia, itsenäisesti ajattelevia kansalaisia ja johtajia, jotka omaksuivat Voionmaan näkemyksen pohjoismaisesta, kehityskelpoisesta, kotoisalla pohjalla kasvaneesta kansanvallasta sekä demokraattisesta valtio-, yhteiskunta- ja kulttuurielämästä”. Ja vielä: ”Omakohtainen tiedonhankinta, ajattelu ja kynä koettivat korjata sitä, minkä kiihkomieli ja miekka olivat särkeneet.”⁴

TSL:n sivistystoiminnan kokonaisuus tuki läheisesti sosialidemokraattisen liikkeen vuoden 1918 jälkeen omaksumaa poliittista linjaa, reformismia. Se tarkoitti yhteiskunnan tarpeellista uudistamista vähittäisin maltillisin askelin, ilman suurta yhtäkkistä kumousta. Liiton työllä oli vakaannuttava vaikutus verrattuna vaistonvaraisen toiminnan arvaamattomuuteen. Ajattelevia kansalaisia kasvattaessaan ja reformismin jalansijaa vahvistaessaan TSL oli mukana vahvistamassa

³ Lainausta Ripatti s 97.

⁴ Lainaukset Halila s 272.

sekä työväenliikettä että laajemmin suomalaista kansanvaltaa. Sillä oli oma suuri osuutensa Suomen kansan henkisessä eheytystyössä sisällissodan jälkeen.

Sivistysliitto oli osaltaan reformistisen poliittisen liikkeen, sosialidemokratian vankka henkinen, sivistyksellinen selkänöja. Reformismin perustalla voi hahmottaa TSL:n toiminnan suuren linjan, pitkän punaisen langan. Tässäkin on syytä tarkentaa: puolue ei suinkaan sanellut mitä tai miten liitossa opiskeltiin tai tehtiin, ei silloin eikä myöhemminkään. Keskinäiselle yhteydelle oli toinen perusta.

Ne kaksikymmenluvun vasemmistososialistit, jotka opiskelivat kerhoissa TSL:n parissa, joutuivat osaltaan mukautumaan tähän suureen sivistykselliseen linjaan. Paikallisissa opintokerhoissa, liiton tarkkaavaiselta katseelta suojassa, oli tietenkin mahdollisuus hieman radikaalimpaan sovellukseen.

On lisättävä, että kaikki vasemmistososialistit eivät suinkaan tulleet toimintaan mukaan täydellä voimallaan tai sydämellään. Yhteiselossa oli omat hankaluutensa. Kaiken kaikkiaan toimintaa jarruttivat muutenkin taloudellisten edellytysten rajallisuus, syvän yhteiskunnallisen kahtiajaon pitkään jatkuneet seuraukset ja monin paikoin vanhakantaiset asenteet, sitten 1920–30-lukujen vaihteessa lapuanliikkeen ja poliittisen äärioikeiston voimakas painostus ja myöhemmin vielä sotavuosien 1939–45 puutteenalainen aika erilaisine rajoituksineen.

Tutuin sanoin suomalaisella työmiehellä alkoi 1930-luvun lopulla olla punamultahallituksen aikana ja myös sen ansiosta jo jotakin puolustettavaa. Sivistysliiton työ oli yleisesti ilmaisten niitä taustalla vaikuttaneita tekijöitä, jotka muokkasivat sosialidemokraattista järjestöväkeä ja siinä ohella monia muitakin kypsäksi kantamaan yhteiskunnallista vastuuta, kun talvisota alkoi.

Sotiemme vuodet nostivat kaikkien ulkoisten vaikeuksien keskellä Sivistysliiton yhteiskunnallisen aseman ja merkityksen aivan uudelle tasolle. Liitto mukautui yhteiseen henkiseen puolustusrintamaan, ei eturivin torvensoittajana, mutta oman vastuunsa tietäen ja kantaen. Viimeistään silloin siitä tuli suomalaisen yhteiskunnan hyväksytyt osa, työväestön sivistäjä, kasvattaja ja kouluttaja. Ymmärrettävää oli, että sodan poikkeusoloissa TSL:n varsinainen toiminta jäi tavanomaista vähäisemmäksi. Aivan toimeettomana liitto ei kuitenkaan ollut.

Suuri nousu

Sotien jälkeen TSL oli luontevasti mukana siinä uudessa rintamassa, joka laajensi suomalaista kansanvaltaa ja aloitti sittemmin toden teolla hyvinvointivaltion rakentamisen. Suuressa murroksessa, työväenliikkeen uuden nousun aikana, TSL:n asema työväen yhteisenä järjestönä korostui voimakkaasti. Opintotilastot osoittivat huiketta kasvua lähes jokaisella toiminnan loholla. Esimerkiksi opintokerhojen määrä lisääntyi jopa yli 1200:n, ja niissä oli runsaat 20 000 kerholaista.

Perustellusti voi sanoa, että vasta 1940-luvun lopulla TSL oli aidosti koko työväenliikkeen yhteinen

sivistysjärjestö, eräänlainen yhteinen, kaikki osat läpäissyt ja suuntaukset sisältänyt henkinen selkäranka. Toimistokin laajeni. Työ oli syksyllä 1919 alkanut käytännössä sihteerin ja toimistonhoitajan voimin. Esimerkiksi vuonna 1949 liiton palveluksessa oli 19 henkilöä. TSL käsitti koko työväenliikkeen toiminnallisen kirjon 44 jäsenjärjestöllään. Henkilöjäseniä niissä oli 1,3 miljoonaa. Mukana olivat poliittinen, ammatillinen ja työläisurheilu- sekä osuustoimintaliike, kulttuuritoiminnan järjestöt, nais- ja nuorisoliikkeet. Liiton työ säteili vaikutustaan laajalle. Sillä oli edelleen läheinen yhteys Työväen Akatemiaan. Se antoi kannustavan sysäyksen ammattiyhdistysliikkeen opiston perustamiselle sekä Väinö Voionmaan opistolle. Pientä apua liitosta sai aikanaan omalle alulleen myös Sirola-opisto.

Tulevaisuudelta odotettiin paljon, vaikka varjostamassa olivatkin vielä pitkään säännöstelyn ja korttiannosten epävakaa aikakausi, sotakorvaukset ja hetkittäin ilmieliekkisiin roihahtaneet työväen kahden poliittisen suuntauksen väliset ristiriidat. Kiistely oli osin puoluepoliittista, mutta samalla TSL:ssä vahvasti sivistyskäsityksen eroihin liittynyttä. Poliittinen kamppailu paremmista asemista erilaisissa vaalitalanteissa oli samalla ymmärrettävää ja niin sanotusti luonnollista järjestöelämää.

Päältä ja kauempaa katsoen TSL:n kokonaisuus oli 1940-luvun lopulla tiivis ja sopusointuinen. Käytännössä työväen sivistystoiminnan valtavirrassa oli koko ajan pohjalla tallella perusristiriita. Poliittisen agitaation perinne kamppaili Väinö Voionmaan muotoileman sivistyksellisen linjan kanssa. Tämä ristiriita kytkeytyi työväenliikkeen kahden suuntauksen toimintalinjoihin ja pyrkimyksiin.

Kansandemokraattisen/kommunistisen liikkeen erityispiirteet ja -tarpeet synnyttivät niiden omaa koulutustoimintaa TSL:n ulkopuolella. Kuitenkin vasta pitkään valmistellun opintokerholain toteutuminen aiheutti ja mahdollisti kansandemokraattisen/kommunistisen väen irtaantumisen kokonaan omaksi järjestökseen. Kansan Sivistystyön Liitto (KSL) perustettiin vuonna 1964. Ratkaisu tuli itse asiassa helpottamaan työväen sivistystoiminnan kahden suuntauksen yhteistoiminnan edellytyksiä. Lain seurauksena muodostettiin myös TSL-opintokeskus.

Kultaisella kuusikymmenluvulla TSL:n toiminta laajeni entisestään. Mukaan tulivat suuret kulttuuritapahtumat kuten esimerkiksi Jätjän ja Merimiesten kulttuuripäivät, esiin nousivat myös työväenlaulut, ja uuttakin työväenmusiikkia syntyi. Liiton pariin alettiin myös muodostaa erityistoimikuntia, joissa valmisteltiin paljon ajankohtaisia asioita ja tapahtumia. Kuluttaja-asioita pohdittiin, ideologisia kysymyksiä valaistiin, kuvataidetta harrastettiin ja kulttuuripolitiikkaankin kiinnitettiin huomiota.

Opintokerhotoiminta jatkui kasvuaan pitkään. Muutkin toiminnan tilastot kertoivat kasvusta. Liiton omat rivit vahvistuivat. Vuonna 1969 siinä oli ennätysellisesti 71 jäsenjärjestöä. TSL vakiinnutti asemansa suurena sivistysjärjestönä. Jo siihen mennessä liitto oli saavuttanut laajalti tuloksia, kasvattanut ja kouluttanut tuhansia ja kymmeniä tuhansia ihmisiä, se oli vaikuttanut omalla panoksellaan laajenevan aikuiskasvatuksen kokonaisuudessa ja se oli muokannut myös koko

yhteiskuntaa.

Opinto-ohjaajien koulutus heijastui laajalle ja vaikutti pitkään. Paikallisten opintokerhojen ja luentotilaisuuksien vaikutus tuntui välittömästi mukana olleissa ja heidän toimintansa kautta välillisesti ympäröivässä yhdyskunnassa. Opintoaineistojen ja opaskirjojen laajentuva tuottaminen oli jo sellaisenaan merkittävää kulttuurityötä ja kiinnostuksen herättämistä yhteiskunnallisiin asioihin. Olavi Hurri muisteli myöhemmin havainnollisesti: ”Tarkoituksena oli tuottaa välineitä, joilla poliittista ja yhteiskunnallista toimintaa voitaisiin kehittää.”⁵

Kehitysyhteistyö sai vahvan jalansijan toiminnassa. Liitossa kiinnitettiin paljon huomiota työväenperinteen asioihin ja perinnelaitosten aikaansaamiseen erityisesti 1980-luvulla.

Kahdeksankymmenluvulla liitossa oli runsaat viisikymmentä jäsenjärjestöä ja niissä enimmillään lähes 2,7 miljoona henkilöjäsentä; tässäkin päällekkäisyydet mukaan lukien. Tilastojen muutkin tiedot olivat vakuuttavia. Esimerkiksi vuonna 1986 opintokerhoja oli lähes 7000 ja valtionapukerhoissa opiskeli lähes 66 000 kerholaista. Tähän tulivat päälle kurssit, luentotoiminta ja kaikki muut koulutustapahtumat sekä kulttuuritilaisuudet, suomeksi ja ruotsiksi. Ammattiliittojen koulutus- ja kulttuuritoiminnassa autettiin.

Uusia painopisteitä olivat esimerkiksi audiovisuaalinen ja atk-koulutus. Tietokoneet astuivat mukaan kaikkeen toimintaan, tiedonvälitykseenkin, eivätkä ne ole sen koommin poistuneet. Vuosien kuluessa tietoyhteiskuntakoulutuksesta muodostui entistä vahvempi osa liiton koulutustoimintaa. Euroopan yhdentymiskehitys edellytti sekin suomalaisilta uusien asioiden opiskelua ja siten liitoltakin voimakasta panostusta.

Talouden vaikeat ajat 1990-luvulla heijastuivat Sivistysliittoonkin monin tavoin, myös sen omaan taloustilanteeseen. Työttömille ja syrjäytymisen uhan alla oleville suunnattiin hyvin runsaasti koulutustoimintaa. Maahanmuuttajia koulutettiin. Henkilökunnan määrä vaihteli huomattavasti muun muassa erilaisten projektien mukaan. Hetkellisesti yhteismäärä kohosi vuonna 1995 runsaaseen sataan, mutta vakiintui sittemmin kolmen-neljänkymmenen tuntumaan.

Aikuiskoulutuksen laajalla kentällä

Sivistysliiton seuraava syvälinen murros tapahtui 1990-luvun kuluessa. Siinä se ei ollut ollenkaan yksin, sillä samaa tapahtui käytännössä kaikille sivistysjärjestöille. Aikuiskoulutukselle ja erityisesti ammatilliselle aikuiskoulutukselle oli yhteiskunnassa tullut entistä suurempaa tarvetta. Voi hyvin arvioida, että liitto varmisti jatkuvuutensa ja tulevaisuutensa muuntautumalla aiempaakin laajalaisemmin aikuiskoulutuksen monipuoliseksi toteuttajaksi. On samalla paikallaan korostaa, ettei se muutoksissakaan luopunut työväestön tai työväenliikkeen järjestöväen koulutuksesta, omimmasta,

---

⁵ Lainaus Olavi Hurrin muistelmat s 92.

perinteisimmistä osaamisensa ja yhteistyön alueestaan. Sivistysjärjestöjen keskinäinen yhteistoiminta vahvistui samalla entisestään, eikä TSL ollut suinkaan vähäisin tekijänä ja toimijana. Kullekin järjestölle muotoutui oma tonttinsa.

Koulutustoiminnan laajoiksi painopistealueiksi muodostuivat 2000-luvun puolella digitalisaatio, verkkotaitojen ja myös työelämän monipuolinen koulutus. Globalisaation ongelmat nousivat monissa seminaareissa ja koulutustilaisuuksissa usein perusteellisesti esiin. Monia erillisprojekteja toteutettiin. Aikakauden keskeisiä teemoja olivat myös taloudellisen eriarvoisuuden pohdinta, kestävä kehitys ja ilmastonmuutos. Kulttuuritoiminnasta ei hellitetty aikojen ja painopisteiden muuttuessaan. Liiton hallinnossa seurattiin tarkoin aikaa ja sen ilmiöitä. Koulutus- ja kurssitarjonta heijastivat ajan tarpeita. Kansainvälisyys vahvistui.

Työväen Sivistysliiton toimintakentän painopiste on ollut jatkuvasti kotimaan kamaralla, mutta käytännössä työmaa on laajentunut aikojen kuluessa. Ensimmäiset ulkomaiset yhteydet olivat heti 1920-luvun alussa Ruotsiin. Seuraavalla vuosikymmenellä suunnattiin hieman jo muihinkin pohjoismaihin ja Baltian maihin sekä pikkuisen kauemmas Eurooppaan. Pian toisen maailmansodan jälkeen TSL oli vuonna 1947 mukana perustamassa kansainvälistä sivistysjärjestöjen kattojärjestöä (IFWEA). Sen parissa yhteydenpito ja tiedonkulku laajenivat. Näköalat maailmaan avartuivat. Myöhemmin liitto oli jopa atk-asioissa maailmanjärjestöä auttanut tarpeellinen voima tietotekniikan osaamisen edelläkävijänä. Kotimaan ohella sivistystyön yhteydenpitoa on nyttemmin jatkettu maailmanlaajuisesti, käytännössä jatkuvasti ja samalla luontevasti.

Sivistystyön koko toimintakenttä on jatkanut voimakasta muutosta 2000-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä, melkein pä murroksen kaltaisena. Kehitykseen ja uusiin painopisteiden vaihdoksiin on ollut liitossa välttämätöntä sopeutua, mikäli halutaan jatkaa tapahtumien vauhdissa. TSL on pysynyt nopeassa kehityksessä hyvin mukana, osin jopa muutoksia ennakoimalla.

Entäpä jos Sivistysliittoa ei olisikaan vuonna 1919 perustettu? Miten olisivat verisen sisällissodan haavat arpeutuneet seuraavilla vuosikymmenillä? Millainen Suomen tasavalta olisi ollut ennen sotavuosia ja millainen olisi ollut sen työväenliike? Entä miten olisi otettu vastaan 1960-luvun suuren muuton aika? Tai myöhemmät murrosten vuosikymmenet? Ellei liittoa olisi syntynyt, ellei se olisi pystynyt toimimaan ja vaikuttamaan, valistanut, sivistänyt ja kouluttanut, Suomen tasavalta ja sen työväenliike olisivat ilmeisesti olleet koko lailla toisenlaisia kuluneen vuosisadan aikana.

Turhaa jossittelua voi kukin halutessaan jatkaa pitemmällekin. Onneksi Työväen Sivistysliitto perustettiin aikanaan ja onneksi se kykeni toimimaan merkittävien tavoitteittensa hyväksi, vaikka lujaa vastarintaa olikin eri aikoina ja eri suunnista. Ja onneksi TSL jatkaa edelleen monipuolista sivistystoimintaansa. Toiminnan muodot, tavat ja painotukset ovat muuttuneet monella tavalla, mutta suuriin, kantaviin ja kestäviin periaatteisiinsa tukeutuen liitolle on alati uusiksi muuntuvissakin oloissa jatkuvasti tarvetta ja käyttöä.